

احمد بن حسن بن حسن مادرانی

دکتر علی نقی منزوی

دانشنامه ایران و اسلام، زیر نظر احسان یارشاطر، جلد نهم، حرف الف: ابوهریره - احمد حنبل، مدخل:
احمد بن حسن بن حسن مادرانی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپخانه بانک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۷ خ،

برگه ۱۲۳۲ - ۱۲۳۳

به کوشش

محمد ابراهیم ذاکر

۱.....	احمد بن حسن بن حسن مادرانی
۱.....	دانشنامه ایران و اسلام
۱.....	شناسه احمد مادرانی
۴.....	نمایه کتاب و مقاله

احمد بن حسن بن حسن مادرانی

احمد بن حسن بن حسن مادرانی

دکتر علی نقی منزوی

دانشنامه ایران و اسلام

دانشنامه ایران و اسلام، زیر نظر احسان یارشاطر، جلد نهم، حرف الف: ابوهریره - احمد حنبل، مدخل: احمد بن حسن بن حسن مادرانی، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپخانه بانک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۷خ، برگه ۱۲۳۲ - ۱۲۳۳

شناسه احمد مادرانی

ابوالحسن، یکی از سرجنابان شیعه جبال در قرن ۳ هـ / ۹ م بوده که به مقامات دولتی نیز دست یافت و چندی در ری علم استقلال برافراشت و ظاهراً در شکل دادن به مذهب شیعه پس از مرگ امام یازدهم حسن عسکری (ع) نیز نقشی داشته است. **یاقوت گوید:** «احمد بن حسن مادرانی که پیش تر کاتب کوتکین (ظاهراً اذکوتکین) ابن ساتکین (اساتکین) ترک بود که در سال ۲۷۵ ق / ۸۸۸ م بر ری مسلط شد و تشیع آشکار کرد و اهل ری را گرامی داشت، پس مردم به گردش درآمدند و کتابها به نامش تألیف کردند، از جمله عبدالرحمان ابن ابی حاتم، برای او کتابی در «فضایل اهل بیت» و جز آن تألیف کرد^۱. احمد حسن یکی از کسانی است که در دوران غیبت صغری (۲۶۰ - ۳۲۹ ق / ۸۷۳ - ۹۴۰ م) توقیع نامه‌هایی، به وسیله بابها (نائبان خاص امام غایب در دوره غیبت صغری) برای ایشان صادر می‌شده است؛ داستان آن توقیع‌ها که در حدیث ۱۶

^۱ معجم البلدان، ج ۲، ۹۰۱.

دکتر علی نقی منزوی

و ۲۲ باب تولد امام زمان (ع) از کتاب کافی کلینی آمده^۱ و تفصیل آن در کتاب دلایل الامامة، طبری^۲ و در کتاب فَرَج المَهْموم ابن ابی طاووس دیده می‌شود^۳، نشان‌دهنده ارتباط احمد حسن مادرانی با شیعیان تندرو ایرانی ضد رژیم خلفا است و تا اندازه‌ای اسباب سرپیچی او را از فرمان اذکوتکین فرمانده خلیفه و تسلط او را بر ری روشن می‌سازد.

هجمات ساتکین و پسرش اذکوتکین با سپاه خلیفه بر کردستان در حوادث سال‌های ۲۵۹ - ۲۶۱ ق تاریخ طبری و ابن اثیر و ابن خلدون دیده می‌شود، ولی در آن‌ها نام احمد حسن مادرانی به تفصیلی که در کلینی می‌بینیم نیامده است.

جای تذکر است که در حمله اذکوتکین بن ساتکین به دستور خلیفه عباسی به قم، بنا به گفته حسن بن محمد بن حسن صاحب کتاب تاریخ قم^۴، احمد بن حسن مادرانی کاتب اذکوتکین نیز همراه وی بوده است، اما مادرانی پس از آن تاریخ به اذکوتکین و خلیفه وفادار نمانده و به گفته یاقوت (در سطور بالا) در ۲۷۵ ق / ۸۸۸ م ری را گشوده و تشیع آشکار کرده است و چنان که در احوال احمد برقی می‌بینیم، مادرانی در آن تاریخ نسبت به طرفداران سلطان (خلیفه؛ یا فرمانده اذکوتکین) سخت‌گیری می‌کرده و از برقی که به اتهام غلو از قم اخراج شده بود حمایت می‌کرده و خسارت مزارع او را که در کاشان از دست داده بود، به وی پرداخته است.^۵

بنا به گفته طبری، ابن اثیر، ابن مسکویه در کتاب تجارب الأمم و ابن خلدون در حوادث سال ۲۷۶ / ۸۸۹، احمد موفق برادر خلیفه عباسی در آن سال با سپاهی به جبل آمده است و سبب این لشکرکشی گزارشی بوده است که احمد بن حسن مادرانی بدو داده بود، مبنی بر این که ثروتی بسیار در آن جا هست، ولی موفق از این لشکرکشی طرفی نبسته است، هر چند گفته آن مؤرخان در این باره گنگ است، ولی می‌توان حدس زد که کوششی از احمد حسن مادرانی برای برهم زدن میان

۱ کافی، کلینی، چاپ آخوندی، تهران، ج ۱، ۵۲۳-۵۲۲.

۲ دلایل الامامة، طبری، چاپ نجف، ۱۹۶۹ م، ۲۸۲-۲۸۵.

۳ فَرَج المَهْموم، ابن ابی طاووس، چاپ نجف، ۱۹۶۸ م، ۲۳۹-۲۴۸.

۴ تاریخ قم، حسن فرزند محمد فرزند حسن (تألیف: ۳۷۸ ق)، به کوشش سید جلال الدین تهرانی، تهران ۱۳۱۳ خ، ۳۵.

۵ تاریخ طبری و کامل ابن اثیر و تاریخ ابن خلدون.

احمد بن حسن بن حسن مادرانی

خلیفه و فرمانده ترک اذکوتکین در کار بوده است، ولی به هر حال پس از این تاریخ از احمد حسن مادرانی نامی در میان نیست و شاید همین لشکرکشی احمد موفق به جیل حکومت یک ساله غلات به رهبری احمد حسن مادرانی را برچیده باشد.

مراجع: به شرح مذکور در متن

دکتر علی نقی منزوی

کتابنامه

نمایه کتاب و مقاله

- احمد بن حسن بن حسن مادرانی، علی نقی منزوی، دانشنامه ایران و اسلام، زیر نظر احسان یارشاطر، جلد نهم، حرف الف: ابوهریره - احمد حنبل، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپخانه بانک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۷خ، برگه ۱۲۳۲-۱۲۳۳.
- تاریخ ابن خلدون المسمى ديوان المبتدأ والخبر في أيام العرب والبربر و من عاصرهم من ذوي الشأن الأكبر، ابن خلدون، ابوزيد عبدالرحمن فرزند محمد فرزند خلدون حصرمی (۷۳۲ - ۸۰۸ق / ۱۳۳۲ - ۱۴۰۶م)، تصحيح شحاده خليل و سهيل زكار، بيروت: دار الفكر، بيروت، (۱۳۸۰ / ۱۴۲۱ق / ۲۰۰۱م).
- تاریخ طبری، تاریخ الرسل و الملوك، تاریخ الأمم و الملوك، محمد فرزند جریر طبری (د: ۳۱۰ ق / ۹۲۲م)، چاپ اروپا؛ ترجمه ابوالقاسم پاینده، انتشارات بنیاد فرهنگ، ۱۵ جلد، ۱۳۵۲خ؛ و در سال ۱۳۵۳خ، انتشارات بنیاد فرهنگ، ۱۶ جلد.
- تاریخ قم، حسن فرزند محمد فرزند حسن قمی (تألیف: ۳۷۸ق)، به کوشش سید جلال الدین تهرانی، تهران ۱۳۱۳خ.
- تجارب الأمم و تعاقب الهمم، مشکویه رازی (د: ۴۲۱ق)، به کوشش آمدرز، قاهره، ۱۹۱۴؛ برگردان علی نقی منزوی، انتشارات توس، تهران، ۱۳۷۶خ؛ تجارب الأمم، تحقیق ابوالقاسم امامی، تهران، سروش، ۱۳۷۹خ.
- دانشنامه ایران و اسلام، زیر نظر احسان یارشاطر، جلد نهم، حرف الف: ابوهریره - احمد حنبل، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپخانه بانک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۷خ، برگه ۱۲۳۲-۱۲۳۳، احمد بن حسن بن حسن مادرانی، علی نقی منزوی.
- دلایل الامامة، محمد فرزند جریر طبری آملی صغیر (سده ۵هـ)، مطبعة الحیدریة، نجف، ۱۳۶۹ق؛ انتشارات نشر حیدری، نجف ۱۳۸۳ق / ۱۹۶۳م.
- رجال قهپایی؛ مجمع الرجال، عنایت الله قهپایی (ز: ۱۰۱۱ق)، اصفهان، ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ق؛ چاپ دیگر: ناشر اسماعیلیان، قم، ۱۳۶۴خ.
- فَرَجُ المَهْموم في تاريخ علماء النجوم، فرج المَهْموم في معرفة نهج الحلال من علم النجوم، ابن ابی طاوس، سید رضی الدین، علی فرزند طاووس حلی (د: ۶۶۴)، چاپ نجف، ۱۹۶۸م؛ انتشارات دارالذخائر، قم، ۱۳۶۸ق.

احمد بن حسن بن حسن مادرانی

۵

الكافي: اصول كافي شامل روايات اعتقادی؛ فروع كافي حاوی روايات فقهی؛ روضة كافي شامل احاديث متفرقه، ابوجعفر محمد فرزند يعقوب فرزند اسحاق ثقه الاسلام كليني رازی (د: ۳۲۹ق)، پژوهش علی اکبر غفاری، انتشارات آخوندی، دار الكتب الاسلاميه، ۱۳۷۹ق.

الكامل في التاريخ، عزالدين ابوالحسن علی فرزند محمد شيباني جزري، ابن اثير (۵۵۵ - ۶۳۰ق)، سيزده جلد، دار الصاد، بيروت، ۱۳۸۵ق / ۱۹۶۵م.

معجم البلدان، ياقوت حموي (۵۷۴ - ۶۲۶) شهاب الدين ابوعبدالله فرزند عبدالله رومي، چاپ لايبيزيك (۱۸۷۳ - ۱۸۶۶م)؛ افسست تهران، ۱۹۶۵م؛ برگردان دكتر علی نقی منزوی، پژوهشگاه سازمان ميراث فرهنگي و صنايع دستي و گردشگری وابسته به وزارت ارشاد اسلامي، برگردان جلد اول تا پايان حرف الف، ۱۳۸۰خ؛ جلد دوم تا پايان حرف "ز"، ۱۳۸۳خ.

مقدمه ابن خلدون، ابن خلدون، عبدالرحمان فرزند خلدون، برگردان محمد پروين گنابادي، تهران، بنگاه ترجمه و نشر كتاب، ۱۳۳۶خ.

دکتر علی نقی منزوی